

velika ludnica

svetislav basara

Previše racionalno, previše racionalno! Ne možete projektovati ludnicu ili zatvor racionalno, jer ludnica i zatvor — iako proračuni, nacrti i gradnja jesu racionalni — nisu racionalne ustanove. One samo služe da bi odbranile racionalno.

Govor Velikog Meštra reda Male braće evangeljских biciklista ružinog krsta. Epilog.

Ludilo arhitekture pre ili kasnije nemovno završava kao arhitektura ludila.

K. G. Loentze

Poslednjih decenija neprestano se vode iscrpljujuće kampanje oko takozvanih »sloboda«. Mišljenja smo da na ovom svetu slobode ima dovoljno i da je pravedno raspoređena; čoveku je nemoguće da ne bude slobodan ukoliko ne želi suprotno. Istraživanja koja su, uz blagoslov velikog meštra reda, izveli učenjaci, ukazuju da se radi o nečem drugom: borci za ljudska prava ne traže slobodu, nego slobodu samovolje, slobodu da svako radi ono što hoće. Mada je u praksi taj ideal ostvaren, mada je demokratski poredak zavladao svetom (etim. demokratija — vladavina svetine), izvesne formalne prepreke (rudimentarni ostaci morala, prava, državnosti) stoje na putu ostvarenja tog davnašnjeg sna čovećanstva, sna o potpuno slobodnom životu bez ikakvih ograničenja. Ona već, pomenuli smo to, ne postoje u praksi. Karika koja nedostaje jeste *ostvarenje sna*. Nakon stoleća čutanja, nakon dugih godina otrpljivog rada arhitekata, filozofa, teologa, čiji je cilj bio da se projektuje savršeni zemaljski grad (Civitas terrena), došlo je vreme da se slome pečati tištine i da se Projekat objavi *urbi et orbi*.

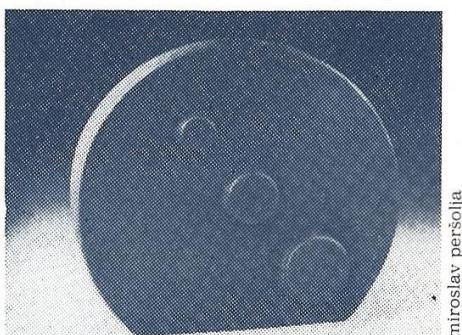
Potrebno je sagraditi duševnu bolnicu kapaciteta 20.000.000 duševnih bolesnika. Kako je zgrada tako velikih dimenzija (18 km x 6 km x 8 km) teško sagraditi na površini, predviđeno je da od dvanaest spratova jedanaest bude pod zemljom, što je izuzetno povoljna okolnost za odbranu od eventualnog agresora. Bolnica je zamišljena kao potpuno normalan grad (po svom Ustavu ona i jeste grad VAVILON VELIKI) u kome su svi stanovnici *samo* potencijalno ljudi. Od ostalih gradova razlikuje se jedino po nazivima kvartova; umesto uobičajenih toponima uvode se dijagnostički: PARANOJA, SHIZOFRENJIJA, EDIPOV KOMPLEKS, OSEĆANJE KRIVICE, SADIZAM-MAZOHIZAM, NEUROZE, ALKOHOLIZAM-NARKOMANIJА, SUICIDALNE SKLONOSTI, ASOCIJALNA PONAŠANJA, KOMPLEKSI, itd. Elitni, površinski kvart NEUROZE, administrativni je i upravni centar VAVILONA VELIKOG. Samo po sebi je razumljivo da je zvanična ideologija grada — psihanaliza.

Suptilnije rečeno, čovek nije ni lud ni normalan, kaže se u *Osnovama psihanalize* — čovek nije ništa, ali to mu se naravno ne sme reći. Bolesti psihe nisu ništa drugo do posledice želje da se bude nešto. Mentalno zdravlje, odatle, samo je sposobnost prilagodavanja toj želji. Dušovna snaga nije u volji, nego u sposobnosti da se volja podredi želji, to jest —

zadovoljenju svake želje. Zbog toga je potrebno da svaki stanovnik bude podvrgavan psihanalitičkim seansama najmanje jednom sedmično.

Na površinskom spratu predviđen je beskonačan broj kabinetova za psihanalizu. U svakom od njih nalaziće se sto i fotelja za analitičara, primerak *Uvoda u psihanalizu*, magnetofon, udoban ležaj za pacijenta i analitičareva slika na zidu. Naime u Bolnici, koja je vrhunac demokratizacije i deidelizacije, svaki građanin će u svojoj sobi držati svoju sliku; to je triumf konačnog ostvarenja ljudskog roda. Ljudi su najpre stavili sliku Boga, potom kralja, na kraju Staljina, obožavanje i strah su uvek bili izvan; u VELIKOM VAVILONU svako će biti objekat sopstvenog obožavanja i vlasnik svog straha. Nameštaj će, istina, varirati od kabinetova do kabinetova (u zavisnosti od društvenog sloja pacijenta), ali samo u pogledu udobnosti i kvalitetu izrade inventara.

U kabinetima se neprestano odvijaju psihanalitičke seanse. Pacijenti poveravaju prošlost analitičarima koji uz pomoć

miroslav persolia

Centralnog kompjutera ROMA V pronaže najpovoljnije mogućnosti zadovoljavanja želja, čežnji i fantazija; najbezbolnije puteve oslobadanja grize savesti i drugih kompleksa. Magnetofonske trake se brižljivo skladište u memoriju kompjutera. Tako je prošlost svih stanovnika na izvestan način materijalizovana. To građanima Bolnice uliva sigurnost; iza njih ipak nije čisto ništavilo. Sa druge strane, sveznanje i nepomućeno sećanje kompjutera ROMA V, čini nepotrebnom tajnu policiju i organe nadzora. Odgovara se jedino nepristrasnoj, čistoj Inteligenciji. O svakome se sve zna, ali нико ne zna ništa o drugome. Diskrecija i neprozirnost su zagarantovani.

Na prvi pogled — piše dalje u *Osnovama psihanalize* — princip po kome su svi duševni bolesnici može izgledati nehuman. To je privid. Ako se malo dublje pronikne u stvar postaje jasno da je Bolnica najhumanija i najcivilizovanija zamišljiva zajednica. *Osnove psihanalize* odstupanja od tzv. normalnog ponašanja ne tumače kao »bolest« ili (još gore) »greh», »zločin«, »ludilo«, nego sve vrste devijantnih ponašanja posmatraju kao zabluđu proisteklu iz nedovoljne diferencijacije Ega i kao takvu je ispravljaju, ne kažnjavaju. Doslednom primenom novih načela, a ona će biti omogućena izgradnjom Bolnice, ukidaju se pravo, politika, zatvori, sudovi, nasilje, prostitucija, svo zlo ovoga sveta. Postoji samo Bolnica i »bolest«; samo relativno zdravi i oni koji

su pod tretmanom. Ali ni lečenje neće biti nasilno. I psihiatrija se ukida.

Savremena psihiatrija je zaostala nauka. Teško da bi se s pravom mogla uopšte nazvati naukom; ona je pre šarlantanstvo, ili čak magija. Njen najveći promašaj je pogrešna projekcija ludila; duševne bolnice su nadzemne građevine u kojima se pacijenti medikamentima ili torturom prisiljavaju da se poistovete sa predstavom o »normalnom«. To je iz osnova pogrešno. Bolesniku treba pružiti mogućnost da bude upravo ono što jeste — mašto mislio da jeste — pri tom ga smeštajući na niže spratove zgrade, pod zemlju koja je simbol nesvesnog.

Ludilo se može prevladati samo ukoliko se proživi. Tako, na primer, ako neko umišlja da je Napoleon, on dobija šešir, mundir, odlikovanja, kabinet, ordonanse. Do mile volje može izdavati zapovesti, planirati osvajanja, sve dok mu ne dosadi, ukoliko mu dosadi. Stvar izbora. Na odeljenju shizofrenije, sagradenom kao gigantski TV studio, postojeće mogućnosti da se sagradi svaki zamislivi dekor, počev od Golgote, gde će se razapinjati oni sa fiks idejom da su Isus, pa do western city-ja, opere, zamka u kome se pojavljuju duhovi.

Osobe mučene manijom gonjenja podvrgavaju se posebnom tretmanu: suočavaju se sa stvarnošću; stavlju se u situacije u kojima njihove iracionalne bojazni postaju opravданe. U laverintu, specijalno sagradenom za tu svrhu, njih progone huligani i asocijalni tipovi. Korist je dvosstruka: suočeni sa zbiljom proganjanja, pacijenti se oslobadaju nemotivisanog straha, a huligani pri tom vrše društveno koristan posao i resocijalizuju se.

Nešto je drugačiji, mada u osnovi sličan, postupak sa osobama koje pate od osećanja krivice. Razume se da će, uprkos savršenoj organizaciji, povremeno dolaziti do nekontrolisanih izliva emocija; jezikom pravnika — do zločina. U takvim slučajevima krivicu će preuzimati neko od pacijenata sa odgovarajućom dijagnozom. *Osnove psihanalize* su nedvosmislenе: ukoliko je neko ubeden da je kriv, onda nema sunje da je kriv. Humanost postupka je u tome što mu Bolnica omogućuje da bude kriv. Pravne države traže krivca, što komplikuje stvar; jednostavnije je da krivac traži krivicu. Iz više razloga. Može neko učiniti »zločin«, a ne osećati se krivim. Krajnje je neopravданo nagoniti ga da krivicu preuzme dok, sa druge strane, postoji priličan broj osoba sa izraženim osećanjem krivice bez prilike da svoju krivicu ostvare. U tom smislu nakon dionesene presude, koja je samo formalna, pacijent odreduje sebi odgovarajuću kaznu. Postoji i druga mogućnost: u mikrosistemu GULAG na VII spratu (koji okuplja sve one zainteresovane za život pod jakim autoritetom) krivci su neophodni. Kompjuter dostavlja listu aktuelnih krivica i pacijenti se mogu javiti ukoliko im neka od krivica (i kazni) odgovara. Može se staviti prigovor da je podlost upotrebljavati takve »logoraše« za obavljanje najprljavijih poslova u Bolnici, ali se pri tom smeće sa uma da su »logoraši« u logoru dobrovoljno, a sistemi moraju da funkcionišu. »Užas i patnja neizbežni su na ovom svetu« — piše na jednoj od stranica *Osnova* — »sa tim se moramo pomiriti. Ono što je bitno jeste da čovek na njih pristane svojom voljom.«

Alkoholičari i narkomani su snabdeni dovoljnim količinama alkoholnih pi-

fragmenti straha

dževad karahasan

Petak, 20.

Doveli su Halladža upravo kad sam ja sa svojim Mansurom završavao ručak i objašnjavao mu da je njegov zavičaj blag prema svojim biljkama, da ima jabuke koje se pune usitnjenim orahovim jezgrom i koje svi ljudi vole jesti, ako sebi takvo nešto mogu priuštiti. Podsećao sam ga na ono što je govorio o ljudima i orasima, cemu se on od srca smijao i uvjeravao me da bi uvijek više volio iskrckati taj orah nego čovjeka, iako orah nikad nije vidio, a čovjeka jestne mnogo puta.

Skupo se plača — tumačio mi je, smijući se nečemu, — a nije ni za pojesti. Iskrcao sam, eto, jednog čovjeka (i to da sam bar čovjeka), pa otkad ležim ovdje, a nisam se najebo bolje nego što bih od oraha, ako je zaista tako lijep i velik.

Uzlao je od smijeha, kao da je izrekao samo srce šaljivosti, što me je doveo u ozbiljnu nepričku, jer naprosto nisam znao šta s njim u takvoj situaciji. Moram ga pustiti da se malo raskravi, jer će tada mnogo lakše primati ono čemu ga moram naučiti, a ne mogu ga pustiti da

— Princ Hasan je jako ljut na tebe — rekoh mu. — On mi je i naredio da te uhvatim. Šta si mu to uradio? Halladž je mirno stajao i šutke me gledao svojim praznim očima, kao da ne čuje šta mu govorim i kao da ne zna gdje je. Nije ovo strašni neprijatelj od kojega već godinama ne mogu živjeti; ovo je sirotan i izgubljen čovjek, ako je išta. Kako osjetiti zadovoljstvo zbog pobjede nad ovim što stoji pred mnom, kad ovdje ne može biti pobjede? Nema pobjede tamo gdje nema protivljenja, a ovaj ovdje se ne može protiviti, jer je, po svemu sudeći, dospio negdje izvan ovog svijeta, van njegovih odnosa i van njegovih sukoba. Ili se pravi da je dospio, ne bi li izbjegao ono što ga čeka?

— Nije ti pametno to s princem Hasonom; veći ti je manjak kad se jedan pokrovitelj okreće protiv tebe nego kad ti se dva stara neprijatelja udruže — pokušao sam ponovo: opet uzalud. Trebalо mi je da bude živ, trebao mi je bilo kakav znak od njega; ovako mi se činilo besmislenim sve što se do sada dogodilo. A on, kao da je u meni i bolje od mene zna što mi treba; upravo to neće, nego stoji i šuti kao komad kamena.

— Reci nešto, pokušaj nešto učiniti — drazio sam ga dok smo išli u sobicu koju sam za njega odredio. — Glupo ti je da se ovako ponasaš; ma šta da učiniš, ne možeš postati nevidljiv. To nam se ne da, probao sam.

Nikad neću saznati da li se nešto u njemu pokrenulo na riječ nevidljiv; možda samo umišljam nastojeći da sve objasnim i razumijem koliko mogu i koliko je ljudima dato. Ali mi se čini (i onda mi se učinilo, siguran sam da mi se i onda učinilo) da je na tu riječ koraknuo življe, nekako s više tijela, teže i prisutnije. Jeste, učinilo mi se i tada, jer sam na njegov po-kret pozurio s brbljanjem ne bih li ga razdražio i natjerao ga da se izda.

— A to bi ti htio — govorio sam užurbano, gurkajući ga u slabinu — htio bi da se izmameš u nevidljivost, pa da sve što si počinio ostane kao da se samo od sebe dogodilo. Neće ići, dragi, ne može se boraviti u ovom svijetu a biti nevidljiv. Koliko puta bih ja pobegao tamo, kad bi se moglo!

Nisam uspio da ga opet pokrenem, tako da sam stalno imao osjećaj da imam posla s nekim ko više zaista nije u ovom svijetu. Zato sam za sada digao ruke od njega. Zatvorio sam ga samog u jednu sobicu, odmah do moje, i osigurao ga posebnim okovima koje sam lično smislio i od čije sam brave klučeve imao samo ja. Uza sve nevolje koje sam imao pri ovom susretu s Halladžom, osjećao sam se pomalo svečano, jer sam prvi put korišto ovu sobicu i ove okove. Sve do sada nisam imao razloga da bilo koga ovako odvajam, a iskreno sam se ponosio i sobicom za koju nisu znali ni u tvrdavi, a i okovima, koje bi teško odvalio čak i najbolji majstor.

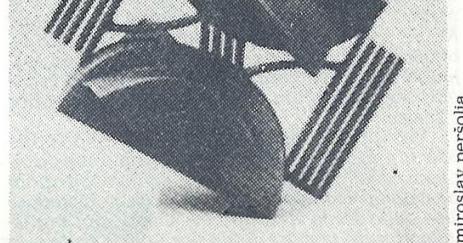
Vratio sam se da obradujem Mansura, ali sa mnogo manje oduševljenja. Počeo sam s velikom radošću i sa mnogo povjerenja i u sebe i u njega, ali se to nekako istopilo. Valjda me je otupio ovaj susret sa Halladžom, jer sam se u svoga velikog neprijatelja zaista razočarao, kada da sam sreto nekoga drugog. Zapravo, kada da nisam sreto nikoga, tako da od sada nadalje mogu jedino odradivati posao, a ne boriti se da spasem glavu i razum, svijet i njegov rad. Kako spasavati svijet od nekoga koga nema?

U mojoj sobi su čekali majstori, s opremom koju sam naručio, i Mansur, koji je, onako nažderan od ručka, spavao kao u majčinom kriju. Glupo sam prigovorio majstorima što ga nisu probudili i gurnuo ga nogom u led, naloživši mu da pozuri s opremanjem. Ne znam šta u meni stvorilo takvu netrpeljivost prema njemu — ne vjerujem da sam mu toliko zavidio na onom spokojnom snu (iako sam mu ne vrijeđi poricati) — ali znam da mi je nešto smetalo u svakom njegovom pokretu i da sam na kraju istjerao i njega i majstore, prije nego smo

ovako budala, jer naprosto ne mogu podnijeti ovo glupo lakrdijašenje. Nije tolik problem što nam njegovo lakrdijašenje oduzima vrijeme (vremena će se uvijek naći), nego u tome što me do bijesa dovodi kad budu pokazuju da voli sebe, kad lakrdijašenje uživa u sebi kao u vrhuncu pameti. Spasili su me moji stražari koji su me pozvali da smjestim Halladža. To su stvarno dobrí momci; ova petorica mi vrijede za pedeset drugih.

Objasnilu su mi da im je Halladž pomogao koliko je bilo do njega i da su ga doveli s objašnjem da stvara nemir u gradu. Na trgu je vi-kao koliko ga grlo nosi i poziva ljudje da ga ubiju, ubjedjujući ih da je u njegovoj smrti njegov život. Momci su se, naravno tome smijali i pitali ga, dok su ga vodili, možli i njih ubijedili da je njihova vrućina zapravo njihova hladnoća, ne bi li se manje znojili, ali ih je Halladž gledao kao da ih ne vidi i ne čuje. Nije se natjecalo što mu se rugaju, nije ih pokušavao ni u šta ubijediti, nije se bunio što ga hvataju. Naprosto nije ništa, kada da se sve ovo događa nekome drugom. Najgore je što je to osjećanje prenosio na njih, pa je i njima bilo kao da ga ne vode oni i kao da kroz njih govori neko drugi. Ali im to nije smanjilo nesnosnu vrućinu, od koje glava vrije.

Znao sam kako im je bilo, ali im to nisam mogao reći. Znao sam još od one svečanosti u mojoj kući; toga osjećanja se još nastojim oslobođiti i bojam ga kao nepoznate zvijeri; možda sam sve ovo i poduzeo ne bih li se oslobođio toga osjećanja. Zato sam momke otpustio i sam krenuo da se suočim sa Halladžom, stalno sebi ponavljajući da to idem ja, da će govoriti ja, da sam sve ovo smislio ja, da iza mene, niti u meni, nema nikoga i da se radi samo o tome da je Halladž lud. Ili se pravi ludim, radi nekih svojih ciljeva.

mitislav peršolić

ća i opojnih droga tako da je kriminal, obično povezan sa tim sklonostima, u potpunosti eliminiran. Neizbežne nerade na tom spratu tapaciranih zidova i nelomljivih predmeta suzbijala bi interna policija sastavljena od sadistički nastrojenih tipova. Smatra se da je to najbolje moguće rešenje: odnos mazohista prema sadistima je izuzetno nepovoljan u korist drugih (20%:80%); kako se i njima mora izaći u susret regrutuju se u pomenutu policiju i zlostavljaju neposlušne alkoholičare kojima je, usled hronične opijenosti, tolerancija na bol visoka. Paradoksalno, na tom spratu se nalazi jedna od najznačajnijih naučnih ustanova Bolnice — INSTITUT ZA ISTRAŽIVANJE STANJA PROŠIRENE PERCEPCIJE. Delirični pacijenti se dopremaju u prostorije instituta. Kompjuter ROMA V, povezan sa encefalogramima, sintetizuje njihove vizije i halucinacije na video traku. Nakon naučne obrade, čiji je cilj da pronalazeći hemijsko-biološke uzroke logički objasni poreklo proširenih percepcija, i ukloni pretpostavke o postojanju nekog sveta »iza«, te trake se prikazuju u bioskopima kao horor filmovi.

Međutim, veze medu odeljenjima i spratovima su vrlo žive i nikada se ne prekidaju. Za razliku od klasičnog grada u kome su društveni slojevi jasno odeljeni i pretstavljuju zatvorene celine, u Bolnici takva podela nije održiva. Zar na grbu grada — trouglastom štitu sa kulom iz koje izviru pesnica uperena prema nebu — ne stoji deviza: GENS UNA SUMUS! Svi odnosi su u najvećoj mogućoj meri relativizovani. Tako zvanični funkcioner sa prvog sprata, čije je mesto na hijerarhiskoj lestvici visoko i moć velika, na odeljenju shizofrenije mora da oda carsku počast svakom Napoleonu i svakom Cezaru, ma koliko ih bilo. To se pravda na ovaj način: funkcioner je odabrao moć i on raspolaže sa njom, ali svi ti Cezari su odabrali da budu carevi i sa njima se mora ophoditi kao sa carevima. Sama ideja carstva je, istina deplasirana; isključeno je da bi neki Napoleon ili Aleksandar Makedonski mogao povesti narod u rat, ali ako se neko odluči da prekorači granice tih tridesetak kvadratnih metara pripadajućih caru, on je pod njegovom vlašću.

Svakako je najživotopisniji VIII sprat: KOMPLEKSI. U neku ruku, taj sprat je srednji vek NOVOG VAVILONA i organizovan je kao niz sitnih feudalnih poseda. Osobe sa kompleksom manje vrednosti su kmetovi i zanatlije, one sa kompleksom više vrednosti su baroni, grofovi i markizi. Oni imaju sva prava nad podređenima, uključujući i *Ius primae noctis*. to je sprat viteški nastrojenih idealista, nesrećno zaljubljenih (za koje je izgrađena Civitas melanolica); sprat vratčara i trubadura. U prvobitnoj verziji Projekta sprat beše namenjen drugoj svrsi, ali se kasnije vratilo na osnovnu ideju i ustavljen je INSTITUT ZA IZUCAVANJE POTČINJAVANJA čija je svrha da naučno istraži uzroke koji dovode do toga da se jedna subjektivnost podredi drugoj subjektivnosti. Samim tim je razumljivo da je sprat privremenog karaktera. Onoga dana kada se naučne činjenice srede i kada se pronađu načinci da se zlu nesmostnosti definitivno stane na put, predvidena su dva verska rata i jedna epidemija kuge koji će žitelje osmog sprata, te Don Kihote atomskog doba, zbrisati sa lica Zemlje.